

*Голові разової спеціалізованої вченої ради
з присудження ступеня доктора філософії
у Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка
доктору педагогічних наук, професору
Бахмат Наталії Валеріївни*

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора,
завідувача кафедри технологій спеціальної та інклюзивної освіти
державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»
Дмитрієвої Ірини Володимирівни
на дисертаційну роботу Валько Тетяни Ігорівни
«Особливості формування уявлень про сім'ю
у підлітків з інтелектуальними порушеннями»,
подану до захисту у спеціалізовану вчену раду
у Кам'янець-Подільському національному університеті
імені Івана Огієнка на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 01 «Освіта\Педагогіка»
за спеціальністю 016 Спеціальна освіта**

Актуальність теми дисертаційної роботи безсумнівна, вона достатньо повно сформульована дисертанткою у вступі до роботи та зумовлена, насамперед, актуальністю потреб освіти у підготовці учнів з інтелектуальними порушеннями до дорослого життя, зокрема до виконання ними в майбутньому ролі певних членів сім'ї. Аналіз проблем сучасного інституту сім'ї в Україні показав, що суттєві зміни та кризові явища в українській державі та суспільстві вимагають більш пильно підійти до проблеми підготовки молодого покоління до майбутнього сімейного життя. Повністю погоджуємося з позицією автора, що у цьому напрямі важливими є пошук і впровадження сучасних підходів, теорій, форм та методів формування у вихованців спеціальних закладів освіти комплексу необхідних уявлень про самостійне життя та сімейну реалізацію.

Зрозуміло, що сімейне життя дитини з інтелектуальними порушеннями протікає у складному, різноманітному за своїми формами і спрямованістю середовищі. За своєю природою це середовище соціальне, оскільки надає

можливість для соціального розвитку і пізнання – формування різноманітних навичок і вмінь, підвищення життєвої компетентності, засвоєння певних норм, правил сімейного інституту і вимог соціуму. При цьому інтелектуальне порушення обумовлює чимало труднощів під час осмислення дітьми означеної категорії системи взаємостосунків між подружжям, підготовки до створення своєї власної сім'ї, народження та виховання дітей, забезпечення родини всіма необхідними матеріальними благами, ведення спільного побуту, вирішення конфліктів тощо. Вагомість теми підтверджується й тим, що навчання дітей із інтелектуальними порушеннями у спеціальних закладах освіти по різному обмежує взаємодію вихованців з родиною та можливість наслідувати поведінку батьків, що актуалізує потребу спеціального інтегрованого корекційно-виховного впливу на учнів не лише з урахуванням їхнього рівня інтелектуального розвитку, але і типу закладу, у якому вони навчаються. Саме тому вважаємо, що дисертаційна робота Тетяни Ігорівни Валько узгоджується з потребами сьогодення і тому не виникає сумнівів актуальності визначеної проблематики поданої дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема роботи відповідає науковій темі кафедри спеціальної та інклюзивної освіти: «Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в спеціальній та інклюзивній освіті» (номер державної реєстрації 0122 U000520)/ Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка від 31 жовтня 2019 року (протокол №10) та засіданні міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні від 28 січня 2020 року (протокол №1).

Наукову новизну одержаних результатів вбачаємо у розробці та експериментальному впровадженні дисертанткою педагогічного забезпечення формування уявлень про майбутню сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями. Новим також є те, що у дисертації узагальнено чинники, які впливають на формування уявлень про сім'ю у підлітків зазначеної категорії.

Автором вперше здійснено диференційоване порівняння уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями, які навчаються в різних типах закладів та проаналізовано стан сімейної реалізації дорослих випускників спеціальних закладів освіти. Дисертанткою уточнено розуміння сутності поняття «уявлення про майбутню сім'ю» у структурі соціальної свідомості учня; сутність та структуру уявлень про сім'ю у підлітків з нормотиповим розвитком та інтелектуальними порушеннями; методичний інструментарій із вивчення рівня сформованості у підлітків з інтелектуальними порушеннями уявлень про майбутню сім'ю.

Наукове та практичне значення дисертаційної роботи Валько Т. І. полягає у розробці методики дослідження уявлень про сім'ю підлітків з інтелектуальними порушеннями; диференційованого педагогічного забезпечення формування в них уявлень про сім'ю. Результати наукового дослідження можуть бути використані психолого-педагогічним персоналом закладів спеціальної та інклюзивної освіти, батьками підлітків з інтелектуальними порушеннями під час їхньої підготовки до самостійного сімейного життя, під час підвищення кваліфікації педагогічних працівників та з метою подальших наукових досліджень. Свідченням оригінальності, самостійності та високого рівня науковості дисертації є її апробація на 10 міжнародних, 6 всеукраїнських науковопрактичних конференціях, 7 конференціях ЗВО, а також публікації результатів дослідження у 22 наукових працях, з яких 4 статті опубліковано у наукових фахових виданнях України та 18 публікацій апробаційного характеру.

Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність встановленим вимогам щодо оформлення. Основний зміст дисертації викладено на 190 сторінках, повний обсяг – 219 сторінок. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (201 найменування, з них 15 – іноземною мовою), додатків. Вступ містить усі структурні компоненти, які передбачені таким видом робіт і відповідають темі дослідження. Зміст дисертації авторкою викладено із дотриманням належного

наукового стилю, який у першому розділі відзначається лаконічністю та чіткістю. Аналіз тексту дисертації засвідчив, що автором на належному рівні обґрунтовано проблему дослідження, наукові положення та висновки. Структура дисертаційного дослідження характеризується логічністю та послідовністю викладу змісту.

У вступі дисертації чітко та правильно обґрунтована актуальність, визначено мету, завдання та методи дослідження, особистий внесок, логічно сформульована наукова новизна.

Перший розділ дисертаційного дослідження «Теоретичний аналіз проблеми формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями» присвячений вивченню розробленості проблеми у загальній та спеціальній психолого-педагогічній літературі, зокрема: окреслено сутність поняття «уявлення про сім'ю»; обґрунтовано структуру уявлень про сім'ю підлітків з інтелектуальними порушеннями, визначено критерії, показники та рівні її сформованості; розроблено, апробовано та підтверджено ефективність диференційованої програми, спрямованої на формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями; доведено ефективність використання програми формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями з метою підготовки їх до самостійного сімейного життя. Аналіз теоретичної бази здійснено ґрунтовно, викладено логічно, послідовно й переконливо. Відомості представлені у першому розділі засвідчує, що дисертантка всебічно дослідила проблему формування уявлень про сім'ю на теоретичному рівні, що стало основою для подальшого емпіричного дослідження.

Другий розділ дисертації «Експериментальне дослідження уявлень про сім'ю підлітків, які навчаються в різних типах закладів» присвячений опису методики констатувального експерименту та аналізу його результатів. Заслуговує на особливу увагу цілісний підхід до вивчення рівня уявлень про сім'ю підлітків з інтелектуальними порушеннями, які відрізняються не лише за рівнем інтелекту, але і типом закладу, в якому навчаються. Автором було

представлено методику вивчення рівня сформованості у підлітків з інтелектуальними порушеннями уявлень про сім'ю; обґрунтовано підходи вимірювання їх рівня сформованості; виокремлено критерії та показники якості вивчення актуальних знань про сімейно-шлюбні стосунки й уявлень про власну майбутню сім'ю. Цінним є дослідження впливу батьків та компетентності педагогів щодо формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями. Додатково здійснювалось дослідження особливостей досвіду сімейної реалізації дорослих випускників спеціальних закладів. Позитивним є те, що всі одержані результати проаналізовані не лише кількісно, а й якісно. Усе вищезазначене дало підстави дисертантці працювати над розробленням формувального експерименту.

Центральне місце у дисертаційному дослідженні посідає третій розділ «Педагогічне забезпечення формування уявлень про сім'ю у підлітків, які навчаються у різних типах закладів», у якому обґрунтована методика та результати формувального етапу дослідження. Автором було розроблено педагогічне забезпечення формування уявлень про сім'ю підлітків, які навчаються у різних типах закладів із реалізацією визначених умов впровадження. Педагогічне забезпечення містило програму для учнів, батьків та педагогів; методи та умови роботи. Дисертанткою обґрунтовано ефективність рольової гри як інтерактивного методу педагогічної роботи, що оптимально поєднує як теоретичні, так і практичні види діяльності підлітків з інтелектуальними порушеннями, спрямовані на формування у них уявлень про самостійне сімейне життя. Експериментальне впровадження програми формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями засвідчило її ефективність, зокрема було зафіксовано позитивну динаміку зростання рівнів уявлень про сім'ю в учнів, які увійшли до експериментальної групи по усіх компонентах структури. Доведено, що однією з умов реалізації програми формування уявлень про сім'ю є тісна співпраця учнів, батьків та фахівців закладу спеціальної освіти. Одержані результати описані і проаналізовані, підтверджені відповідними прикладами, фактами.

Достовірність одержаних показників підтверджено результатами перевірки методами математичної статистики.

Заслуговують на увагу та підтримку низка інших положень дисертації, які відзначаються глибиною розробки предмета дослідження, неординарністю авторських підходів до вирішення поставлених завдань, високим рівнем наукового абстрагування та новизною.

Результати дослідження у своїй сукупності засвідчують, що авторські наукові положення і висновки дисертації містять новизну, є науковими за змістом, достовірними та належно обґрунтованими.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Разом із тим, як і кожна наукова праця, дисертація Т. І. Валько містить положення, які можуть слугувати предметом дискусії, чи підлягають уточненню у процесі публічного захисту дисертації.

1. У другому розділі дисертації, на етапі констатувального дослідження, підлітків було розподілено на різні категорії в залежності від рівня інтелекту та типу закладу, у якому вони навчаються. Водночас, у межах одного інтернатного закладу можуть навчатись учні з різним досвідом та обсягом сімейної взаємодії. Потребує окремого додаткового пояснення, як у таких випадках здійснювався коректний розподіл респондентів на визначені автором категорії.

2. Розкриваючи педагогічне забезпечення формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями доцільно було більш ґрунтовніше розкрити значення індивідуального підходу у процесі їхньої підготовки до майбутнього сімейного життя.

3. На наш погляд, дисертаційна робота виграла б, якби у додатках було представлено всі конспекти занять з формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями.

Висловлені мною зауваження та пропозиції не спростовують високої оцінки дисертаційного дослідження, а певною мірою доповнюють об'єктивну характеристику практичної складності та теоретичної значущості проблеми

формування уявлень про майбутню сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота «Формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями» є завершеним, оригінальним, самостійним науковим дослідженням, що висвітлює актуальну тему і має теоретичне та практичне значення. Тема роботи, об'єкт та предмет дослідження, її зміст, а також положення та висновки відповідають спеціальності 016 Спеціальна освіта. Дисертаційна робота є кваліфікаційною науковою працею, що містить науково обгрунтовані результати дослідження, які спрямовані на розв'язання наукових завдань, що мають істотне значення і для педагогічної науки України, і для спеціальної освіти в цілому.

Рецензована дисертація відповідає необхідним вимогам Міністерства освіти і науки України, Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44, а тому Валько Тетяна Ігорівна заслуговує присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 016 Спеціальна освіта.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри технологій
спеціальної та інклюзивної освіти
державного вищого навчального
закладу «Донбаський державний
педагогічний університет»

Дмитрієва І. В.

Підпис І. В. Дмитрієвої *статусу*

Начальник відділу кадрів
Державного вищого навчального
закладу «Донбаський державний
педагогічний університет»

Сілін Є. С.